

A-14811

ERA KÜSIMUSKAVA № 2

EESTI RAHVALUULE ARHIIVI
RAHVAMÄNGUDE
KOGUMISVÕISTLUS

TARTU, 1934

EESTI RAHVALUULE ARHIIVI KIRJASTUS

ERA KUBINSKYA M. S.

LIBRARY (KAVAYATUN ARHIV)

RAHVAMÄNGUDE

KOOLMÄNGUSTE

2

22897.

A-14811

V. a.

Koolijuhataja!

Eesti muidu võrdlemisi rikkalikes rahvaluulekogudes leidub rahvamänge õige vähesel määral. Paljudest kihelkondadest on seni paberile jäädvustatud ainult mõni üksik mängukirjeldus. See on sündinud selle tõttu, et rahvaluulekogumise vanemais järkudes pole rahvamängudele omistatud kuigisuurt tähelepanu. Siiski kajastavad ka mängud mitmeti meie rahva endist elu ja äratavad sageli suurt kultuurajaloolist huvi, kuna neid on tulnud meile naaberrahvastelt või siit jälle teistele edasi laenatud. Kuid meie rahvamängudes peaks leiduma rohkel määral ka niisugust ainekku, mis vääraks uuestielustamist ja mis senisest suuremal määral võiks tulla tarvitusele tänapäevasegi noorsoo lõbuks, meelelahutuseks ja jõuarenduseks. — Et saada võimalikult täielikku ülevaadet eesti rahvamängude repertuaarist, selleks on mõeldudki käesolev kogumisvõistlus. Selle heaks kordamiseks palub ja loodab Eesti Rahvaluule Arhiiv Hasomini Koolivalitsuse soovitusel kõigi koolijuhatajate ja õpetajate heatahtlikku toetust ja kaasabi.

Austavalt

Eesti Rahvaluule Arhiiv

Aia t. 42, Tartu.

Kogumisvõistlusest osavõtu juhised ja tingimused.

Osavõtt.

1. Käesolev rahvamängude kogumisvõistlus on mõeldud vabatahtlikuks ülesandeks õppivale noorsoole, kes harilikult on veel ise lähedasti tuttav rahvapäraste mängudega ja kellele ka nende kirjapanek ei võiks tekitada raskusi.

Palume lgp. koolijuhatajate ja õpetajate lahkelt kaasabi, et igas koolis leiduksid mõned vanemad õpilased*), kes eeloleval jõuluvaheajal koguksid oma koduümbrusest nii vanemate kui ka praeguesinevate rahvapäraste mängude kirjeldusi, võttes aluseks järgneva küsimuskava.

Kuidas koguda ja kirjutada.

2. Kõik korjandused, mis tulevad auhindamisele, peavad olema kirjutatud tindiga ja tavalistesse koolivihkudesse või samas suuruses kirjutuspaberile. Võib kirjutada paberi mõlemale küljele. Kõik kirjeldatavad mängud pandagu järjekorras numbri alla: 1, 2, 3, 4 jne. Seejuures pole tarvis arvestada küsimuskavas esinevaid numbreid. Vihu kaanele või esimesele leheküljele kirjutagu õpilane oma nimi, sünniaasta ja elukoht (kihel-

*) Algkoolidest palutakse kogujateks umbes 5—6 õpilast igast koolist; keskkoolides aga, kus õpilasi on mitmest kihelkonnast, võiks kogujate arv olla suurem ja jaguneda nii, et teatud keskkooli korjandus sisaldaks materjali võimalikult kõigist ümbruskonna kihelkondadest.

kond, vald, küla ja talu) ning kooli nimi. Samuti olgu alati märgitud, kellelt teated on saadud (nimi ja vanus) ja kus see teadeteandja elab (kihelkond, vald, küla). Kui ta on pärit kustki teisest kihelkonnast või on jutustatud mängu näinud kuski mujal, siis märgitagu seegi juurde.

Korjandus võiks siis alata umbes nõnda:

Kogunud A n t s M ä e t a m m, sünd. 1920, Kalmuse algkooli 6. kl. õpilane.

Elukoht: Puhja kihelk., Kavilda vald, Mäe küla, Hiie talu.

Mängud 1—15 kirjeldatud iseenda tähelepanekute järele, 16—34 kuuldud emalt: A n n M ä e t a m m, sünd. 1894, elab samas talus, pärit Rannu kihelkonnast.

1. *Kut'ska mäng.*

.....
.....

2. *Mädamuna.*

.....
.....

3. *Kuhjapesa tegemine.*

.....
.....

Jne.

3. Õpilane pangu kõigepealt hoolikalt kirja kõik need mängud, mis ta ise teab omist kogemust ja tähelepanekuist. Seejuures peetagu meeles, et mängu, mis on koolis õpetatud või raamatuist omandatud, ei ole tarvis kirjeldada. Samuti hoia-tatakse igasugu mahakirjutamise eest!

4. Õpilane küsitlegu oma kodustelt (isalt—emalt, vanaisalt—vanaemalt), missuguseid

mänge on mängitud nende noorpõlves. Pandagu needki teated hoolikalt kirja. Edasi võiks pärida vanemate mängude kohta teateid ka muilt koduümbruses elavalt vanemalt inimestelt.

5. On väga soovitatav, et mängude kirjeldused oleksid võimalikult üksikasjalised. Märgitagu tingimata ära, kuidas teatud mäng algab, kuipalju on osavõtjaid ja millised on abinõud või esemed, mida mängus kasustatakse. Siis antagu ülevaade mängu käigust. Märgitagu ka seda, mis on olnud tütarlaste, mis poiste või vanemate inimeste mäng; mida on mängitud toas, mida väljas; kas mäng on praegu tarvitusel või on esinenud vanemal ajal.

Kui kaks isikut kirjeldavad mõnda mängu erineval kujul, siis pandagu kirja mõlemad kirjeldused.

Kui aga milgi põhjusel pole saadud mõnedest mängudest küllalt täielikku kirjeldust, kirjutatagu üles siiski kõik lühikesedki teated, eriti siis, kui need peaksid käima vanemate mängude kohta, mida praegu enam ei esine.

6. Mängude, mänguosaliste ja mänguabinõude nimetused ning mängudes esinevad ütlused ja kõnekäänud kirjutatagu just nii, nagu nad kõlavad kohalikus keelemurdes. (Näit. kas *trihvaater*, *trihvaader*, *trehva* või kuidagi teisiti? kas *kiik*, *kiige* või *häll*?) Ka mängulaulud kirjutatagu just nii, nagu nad ette öeldakse või lauldakse.

7. Oleks samuti väga soovitatav ja tänuväärt, kui mängukirjeldustele lisataks juurde veel selgitavaid jooniseid (neid võiks teha pliatsiga, sulega jne.), võimaluse korral isegi päevapilte ja mängulauluviiside noodistusi. Selleks (ja ka kirjutamisel) võivad õpilased vabalt kasu-

tada teiste inimeste (näit. vanemate, õdede-
vendade) abi, kuid igal juhul märgitagu ära, kes ja
mis suhtes on abiks olnud.

8. Kui koguvad mängu mõne algkooli õpilased,
siis on kogumise hõlbustamiseks soovitatav jagada
küsimuskava nii mitmeks osaks, kuipalju on kogu-
jaid, ja igaüks kogugu siis ühe osa kohta (mitte
kõik ühte ja sedasama). Kuid keskkoolides, kus
õpilasi on harilikult mitmest kihelkonnast ja õpila-
sed aastate poolest vanemad, seal võib iga kogumis-
tööst osavõtja koguda materjali ka terve küsi-
muskava ulatuses. (Selles mõttes on kesk-
koolidele küsimuskava saadetudki mitmes eksem-
plaris.) Peale selle palutakse aga tingimata üles kir-
jutada ka kõik muud rahvapärased
mängud, mis ses küsimuskavas võib-
olla ei esine.

Korjanduste ärasaatmine.

9. Õpilased andku kogutud materjalid ära
koolijuhatajale või asjaomasele õpetajale hiljemalt
1. veebruariks 1935. Õpetaja kogugu kõik
sama kooli õpilaste ainestik kokku ja saatku
E. Rahvaluule Arhiivile, Tartu, Aia tn. 42, hiljemalt
15.-ndaks veebruariks 1935.

Oleks soovitatav, et asjaomane õppejõud saade-
tava ainekogu ennem ise läbi vaataks ja kui leidub
puudusi, laseks need ennem kõrvaldada. Väga huvi-
tavad oleksid ka õpetajate endi üleskirjutised ja
lisamärkmed neile tuttavaist rahvamängudest.

Materjal tuleb postile anda lahtises ümbrikus
või ristpaela all (kui on mitu vihku) ja kleepida
peale meie poolt saadetud aadressleht. Niiviisi
postitades tuleb saadeti Arhiivile kätte ilma
kirjamaarkideta.

Auhindamine.

10. Parematele ja hoolsamatele kogujatele määrab Eesti Rahvaluule Arhiiv auhindu rahas ja kirjanduses. On ette nähtud 12 rahalist auhinda: üks I auhind — 25 kr., kaks II auhinda à 15 kr. ja üheksa III auhinda à 5 kr. Peale rahaliste auhindade jagatakse parematele kogujatele auhindadeks veel mitmesugust rahvaluulelist ja noorsookirjandust (muuseas ka K. Ü. Looduse „Kuldraamatu“ seeria), kogusummas umb. 800 raamatut.

Õpetajatele, kes lahkesti aitavad kaasa selle kogumisvõistluse heaks kordaminekuks, määratakse eripreemiateks rahvaluuleteaduslikku kirjandust.

Kogumisvõistluse tulemuste ja auhindamise kohta avaldatakse aruanne ajakirjanduses aprillikuu jooksul 1935.

Määratud auhinnad saadetakse nende saajaile koolide kaudu kätte.

KÜSIMUSKAVA.

I. Laulumänge.

Eriti just vanemate laulumängude puhul oleks väga tarvilik anda ühes lauluga ka täpne kirjeldus mängu käigust. Meie rahvaluulekogudes leidub küll mängulaule, kuid enamasti puuduvad kirjeldused. Järgnevas on igast mängulaulust toodud meeldetuletamise hõlbustamiseks paar rida näiteks. Kuid igal pool pole teatud mäng alanud just samade sõnadega. Samuti võib mõni mäng, mis siin nimetatud laulumängude rühmas, esineda kohati ilma lauluta. Sellepärast kirjeldatagu mänge ikka nii, nagu nad on kohapeal olnud mängitavad.

1. Aia mäng:

Ikka teenin peremeest,
Peremeest ja rikast meest.

2. Hane mäng:

Hani, hani, valge,
Kust tuled, kuhu lähed?

3. Hobuse mäng: (hobuse otsimine, hiire-halli m., leigotamine, talsipühi ilo):

Hellakene, vennakene,
Kas sa nägid minu hoosta?

4. Mäng kooljast (surnust) ja selle matmisest:

Koots, koots, koolja,
Kohe meie matame?

5. Kootskulli mäng (kanakulli m., kulli tegemine, kuke ja kulli m., kanakaupmehe m., karлуу):

Koots, koots, kullike,
Naats, naats, nabrake!

6. Kuninga mäng:

Oo kuning, kuningakene,
Miks ei mulle meile tulnud?

7. Laeva mäng (laeva tegemine, vä-rava m.):

Sõua, laeva, jõua, laeva,
Sõua, laeva, Soomemaale.

8. Lambakarjuse mäng (lamba m., hundi ja lamba m., karja hoidmine, soe tants):

a) Mina hoian eide utte,
Mina kaitsen taadi karja.

b) Oleks mul üks hea vend
Ja võtaks mult ühe lamba sööma.

9. Leigari mäng (leikari, lekõri, naljategija m.):

Siia leigarid tulevad,
Siia Moori mõisa'asse.

10. Linna mäng:

a) Koes läts minu ilu (elu),
Koes läts minu armas armuke?

b) Teeme linna, hellerjaa!
Siidilinna, hellerjaa!

11. Midrilinnu mäng (linnu m., paralinnu m., piibelind, kanarialind, aia m.):

Meil oli üks midrilind,
Meie härra aedas.

12. Naerivarga mäng (naeri m., rõika m., ritku kakkumine, ridamemme tegemine, kapsa m.):

Teen aeda, teritan teivast,
Et ei susi sisse pääse.

13. Nuku mäng (nuku jooksmine, leina mäng, mõrsja kooletamine, Maie mäng):

a) Hüppa, nuku, karga, nuku,
Tee, nuku, jalad teravaks!

b) Nuta, nuta, nukukene,
Alane, nuku, alane!

14. Nõela mäng:

Nõtku, nõtku, nõelakene,
Nõtku, nõela silmakene.

15. Oa külvamine (ua ilo):

Külbi upa, hiidi herneht,
Tsiu tsiu tsilleruu!

16. Oldermanni (ollermanni, soldermanni) mäng:

Tantsi, tantsi, oldermanni,
Vildekääri jungerproots!

17. Paja mäng (paja tegemine):

Laina pada, langukene,
Laina pada kiisku keeta.

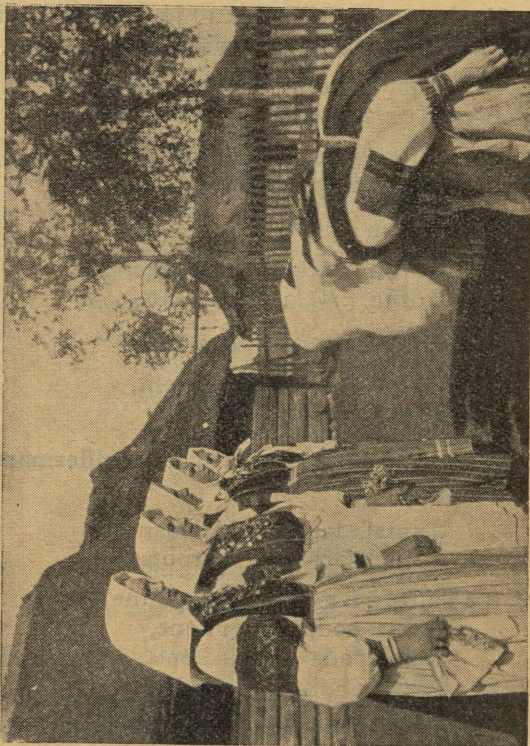
18. Pimekuke mäng [ühel mängijal silmad seotud] (sõgeda m., pimespoti tegemine, tondi m., kantri tegemine):

a) Pime kukk, nüüd otsi sa
Oma kana ülesse.

b) Oh kanter, kuule teravast,
Kui meie laulame.

19. Pulma mäng (pulma kutsumine, õllele kutsumine, rikas ja vaene kosilane, vaene sant ja rikas sant), osalt ilma lauluta:

Küla memme, hää memme,
Anna meile linnassid.

Setu laulikud mängivad „Vaest ja rikast“.

20. Rikka ja vaese mäng (rikas ja vaene lind, vouli m.):

Rikas ole, rinda lää;
Vaene ole, vasta võta.

21. Seatapmise mäng (siku tapmine):
 Seakene, silmakene,
 Ära mine võera viljaaeda.
22. Siimu mäng (siimani seeli, neitsütamine):
 Siit tuleb Siim, siit Siimu sulane,
 Auline isand kõige teiste seas.
23. Sikakese mäng:
 Tere, tere, sikakene!
 Jumal nimi, härrakene!
24. Sõela mäng (sõgla ilo):
 Laena sõela, langukene!
 Ei mina laena, langukene!
25. Sõrremähkimise mäng:
 Kesse eile lõikas sõrme?
 Lõikas Anne, neitsikene.
26. Telu tegemine („tees-telu“, tamme tantsimine, nimemäng):
 Lähme nüüd telu tegema,
 Kipa-kapa kargamaie.
27. Tulekustutamise mäng:
 Kelle seelik see põlekse,
 Kelle lõimed lõkendavad?
28. Värava mäng 1. (juuli m., juultsekultse, viruvärav):
 Mis te, sandid, seisate,
 Meie kuldses väravas?
29. Värava mäng 2. [üks väravavaht hea, teine kuri] (taevas ja põrgu, vanajuudas ja jumal, kuri ingel ja hea ingel, tuuleveski, veskiratas, üle Riia silla, kiige m.):

Me tahme taeva minna
Selle suure seltsiga.

30. V ö ö k u d u m i n e (vüükudaminõ“):

Kua vööd koogulist,
Hara vööd hargulist.

31. Ä t s e m ä n g (ätses, roosi ätses):

Siin on ätses, kena ätses,
Kena ätses, roosi ätses.

32. Mitmesuguseid s e t u laulumänge: kergotaminõ, ketsotaminõ, kivvi jahvataminõ, linakakaminõ ~ lina ilo, riihepesmise ilo, soe ilo ~ õllõtamise ilo, tsirgokõnõ, tümpä-tämpä ilo jne.

33. Milliseid muid laulumänge on mängitud? Kuidas kutsutakse kohalikus murdes ringmänge (tsõõr, ratas, pöör)? Missuguseid ringmängulaule tuntakse ja lauldakse? Kas ringmängude vahel tantsitakse? Missuguseid lauluvärsse seejuures juures lauldakse? Kas on tuntud (kas tuntakse) ka ilma tantsuta ringmänge?

II. Talviseid mängu.

34. Milliseid välismänge ja ajaviiteid oli vanasti talvisel ajal? Millised neist on harrastatavad veel praegugi?

Lumepallide veeretamine. Lumest vormitud kujud (nende kohalik nimetus?). Lumesõda ehk mäatslemine. Lumekindlused-, kantsid jne.

35. Millega ja kuidas lasti liugu (kelguga, reega, saaniga)? Kas ehitati selleks lumest „mängesid“? Millal? Kas ja millal tehti ratasliugu (jäas post, sellele kinnitatud latt, lati otsas kelk)? Kuidas seda kohapeal nimetati (karussell, pööräll, voorup)? Kas on jääl sõidetud kelku keppidega tõugates või purjekelguga?

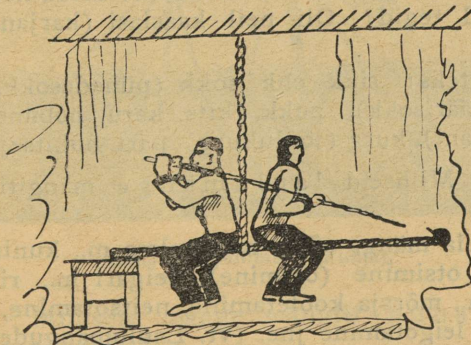
36. Millised olid uisud (tritsud) vanasti? Millest ja kuidas neid tehti? Kuidas kinnitati alla? Kuidas sõideti? Kas oli tuntud nn. „lumetrits“? Milline see oli? Kas suusutati? Millised olid suusad?

III. Jõulumänge.

37. Milliseid mänge mängiti vanasti jõulupühil (jõulust kolmekuningapäevani)? Kas on olnud mänge, mida mängiti ainult jõulu ajal ja kuidas neid kutsuti (jõulumängud, talsipühi ilo)? Millal oli jõuluajal mängimine lubatud, millal keelatud? Kas kogunes mängudeks vahel rohkem kui ühe talu rahvas?

38. Milliseid osavus- ja jõukatsumismänge mängiti vanasti jõuluõlgedel (heintel)?

- a) Kingsepa (rätsepa) silma pistmine, Kinga-Jaan, suudari mäng;
- b) passi (patsi, utsipatsi, sütsi) löömine, vana võla maksmine, jõulupoisi mäng;

„Mütsi mahatorkamine“ — Pärnu õpilase joonistatud jõulumäng.

- c) tedre (varese, mõtuse) laskmine, hobuse ostmine (rautamine);
- d) kiisa (jõulupuka) püüdmine, kiisakoti vedamine, hundi toomine, naise koju toomine;
- e) mee (mäha) lakkumine, vorsti allatoomine, lihalipsu lõikamine, singi juurde minek;
- f) rebase (jänese, linnu) püüdmine, rebase paelad;
- g) vankrirataste tegemine (köieratas, laeva pööramine, hundi nülgimine, lõhe-kala püüdmine, lutsu tapmine);
- h) kassiluuri (kassikoogu, koerakoogu, peniköödsa) vedamine, vähja võitlus;
- i) rätsepa eksam, villase lõnga nõela taha ajamine;
- k) juurekaku tegemine, hülge nülimine, jõuluorika tegemine jne.

39. Maskeeritud loomakujud. Millal neid tehti ja kuidas maskeeriti? Mida need maskeeritud tegid? Oli neil kaaslasi (karjane, tant-sitaja)?

Näiteks: sikk ehk sokk (pühadesokk, jõulusokk, näärisokk), pukk, kits, karu, hobune; hani (jõuluhani), kurg (jõulukurg), part, nokitseja, tönk.

40. Milliseid laulumänge mängiti jõulupühil?

Nõela mäng, sõela m., pulma m., kuninga m., hobuse otsimine (ostmine), leigari m., rikka ja vaese m., mõrsja kooletamine, neitsotamine, kergotamine, leigotamine jne. (vt. Laulumängude all).

41. Milliseid mängu mängiti jõulupühil (kas ka muul ajal?) pähkritega, ubadega, hernes-

tega, jõhvikatega? Näit. rebase mäng, liig või paar, käädi tegemine jne. Kirjeldage neid lähemalt.

Missuguseid muid mängu vanasti jõulupühil veel mängiti?

IV. Kevadiste pühade ja tähtpäevade mängu.

42. Millal vanasti kiiguti? Kas oli kiigede ehitamine ja kiikumine ühenduses just teatud (milliste?) pühade või tähtpäevadega? Kuhu ehitati kiiged (hällid) ja millised need olid? Kes ehitas? Kas „laua hüppamine“ oli tuntud? Kas kiikujad pidid kiige ehitajaile või kiigutajaile viima kingitusi? Mida kingiti? Milliseid mängu mängiti kiige juures? Milliseid laule seal lauldi?

Lapsed (hällimas) (Puhja).

43. Milliseid mängu mängiti pühade munadega?

Munade koksimine (poksimine, tiksimine, tikkamine, ragelemine). Veeretamismängu:

Ex bibl. coll. Teol.

kullerdamine (veeretamine, rullimine), munakond, munaloomka ~ munaloovka. Munamäng, muna purustamine sõelaga jne. Millal, kus ja kuidas neid mängiti?

44. Mis mängud või naljad olid (on) kombeks vastlapäeval (vastlapäeva mäng, vurriluu), tuhkapäeval (tuhkapuss, -poiss), jaanipäeval, mardipäeval (mardi pulm, mardi ristsed, mardi sikk, kodune leierkast, laeva varustamine, õllejoomise m. jne.), luutsinapäeval ja muil tähtpäevil?

45. Kas on mõnel pühal või tähtpäeval (mis-sugusel nimelt?) tehtud niisugust nalja, et lapsed pandi lakaluugi alla kotti lahti hoidma ja keegi pidi lakast mingisuguse olendi kotti viskama (kirilinnu, luutsina, vastla jne. kottiajamine)?

V. Mitmesuguseid iste- ja välismänge.

46. Tipi (tibi) mäng, tüpe-rüpe, turki-lurki, rukki hammustamine, raha (leiva, sõrmuse) kastmine, ritsika pistmine, mõistatuse andmine.

Laeva täitmine (laadimine), linnatäitmise mäng.

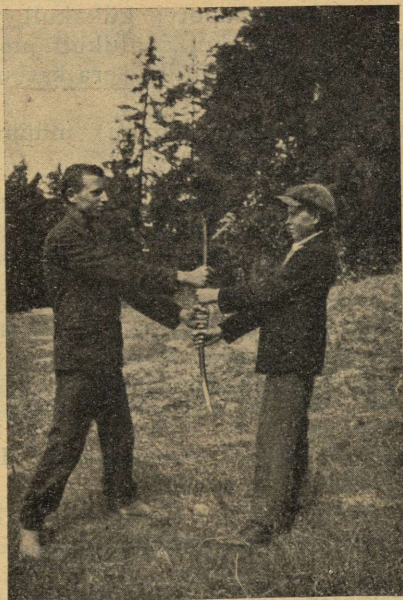
47. Kivinaabri mäng, vahetusmäng, öömaja, nurkade küsimine („nulkõ küsümä), kingsepp, õunad-pirnid-ploomid. Pikanina mäng (väljahõikamine, kummardamise m.).

48. Nõela otsimine („Kus sa selle panid, mis ma eile andsin?“), kapsavarga m., kapsas, rebase m. (kullatud rebane).

Peidetud asja otsimine, eseme määramine, soe ja külm, kimmi m., küsimuste vastamine („must ja valge“).

49. Sõit Jeruusalemma (Helsingi sõit), ingel ja kurivaim, teelahkmel, noot, linnud lendavad, peegel ja peegelpilt, telegramm, telefon.

50. Ühel mängijal silmad seotud või kaetud: pimesiku (sõgesiku) mäng, pime sant, tondi m., linnu m., lusika m. („Kus lusikas?“ „Otsi ise!“), pime hääletark, „Tere, kukk (karupinkel, karupingi m.), prohveti (ettekukulutaja) m., jaska, osav rätsep, kodukäija, tsuuri ajamine jne.

Millised mängud algavad niisuguse eeltoiminguga?

51. Kas on tuntud (tuntakse) niisugust mängu, kus ühel mängijal on silmad kaetud, teised löövad või torkavad teda ja ta peab arvama ära, kes on lööja või torkaja (kaebaja ja kohtunik, lööja arvamine, kuldkala, kuldsiga jt.)?

52. Missugustes mängudes on jäljendatud iga-

päevaseid töid ja toiminguid? Näit. teopäeva tegemine, jahvatamine, kangakudumine, linakolkimine, rehepeksmine, sindlilõikamine jne.

VI. Liikumismänge.

53. Kullimäng, kula, kulu, sull, hullukoera m., käpa m., läts, napsott; kükakull, jookskull, puukull, kivikull, seinakull, pallikull jne.

Kullimaa tegemine, kulli kaera katkumine, kullid ja kanad.

Linnu mäng, linnu (tsirgu) müümine, linnu ostmine.

54. Lambapüüdmine m. („Lambad, lambad, tulge koju!“), lamba ja karjuse m., hundi ja lamba m.; kass ja hiir, koerad ja jänesed, varas ja politsei jt.

55. Tagumispääri mäng (paari m., lesejooksmine, tunglail käimine, hous-pous).

Sõda, pulgasõda, käbisõda jne.

56. Vanapagana m., nõia m., vangi m. „Tere, Jüri!“ — „Tere, Mari!“ Nuudimäng. Missuguseid muid jooksumänge on tuntud?

VII. Viske- ja löögimänge.

57. Milliseid viske- ja löögimänge on vanasti mängitud? Milliseid neist on mängitavad veel praegu? Missuguseid abinõusid neis mängudes kasutatakse? Millised on kepid (tokid, nuiad), kaikad, pulgad, hargid jne.?

58. Kus ja kuidas on mängitud kurnimängu? (Kurni, kunni, riuhe löömine, karjalaste sõda, kuninga m., soldati m., mätsik.) Kuidas on selle kohapealne nimetus?

Kaika m., (h)argi m., popka ja teisi.

59. Kas on tuntud katski mäng (atskii, katskii; kepsi, kutsika, tilbu löömine, sirgatsi m.)?

60. Kuidas mängitakse ja kuidas nimetatakse mängu, mis on näha siin pildil, kas muna hauda (mulku) ajamine, kitse (sea, oina) lauta ajamine, siga Riiga, kiila löömine, ämma m., puterlohv või kuidagi teisiti?

Muna mulku ajamine (Kambja).

61. Kuidas toimub ratta (tsõõri) viskamine (löömine)? Millal ja kus mängitakse? On sel mängul kohalikku nimetust?

62. Viskeharjutusi: kaugus- ja kõrgusvisked (näit. üle katuse, üle kirikutorni), märgiviskamine, „lutsu“ viskamine (veepinnal), looga viskamine üle katuse jne. Millega ja kuidas visati kõrgust, kaugust jne.?

Kuidas üteldi nende kohta, kes viskeharjutusel ei tabanud soovitud märki?

63. Kas tarvitati linge? Millised need olid (joonised soovitavad!) ja mis nendega tehti? Kadhark, katapulck, ragulka, sarvik.

VIII. Pallimänge.

64. Kui ammu on seal tuntud pallimänge?

Kas on tehtud (kas tehakse) palle ka kodusel teel? Millest? Kuidas neid nimetatakse? Milliseid löögiriistu tarvitatakse pallimängudes?

65. Milliseid pallimänge mängitakse?

Näiteks: palli täps, jahimees, kuningas, kümne mäng, 50-ne mäng, põlemine. Vitsik, laptuu.

Oma löök, löökpall, surmapall, lennust püük, tuline pall jne.

IX. Jõukatsumisi ja muid sportlikke mänge ja harjutusi (vt. ka jõulumängude all).

66. Missuguseid jõukatsumisi on vanasti harrastatud? Kus ja missugustel puhkudel? Kas on olnud kindlaid kohti, kuhu külanoorsugu selleks kogunes? Mäletatakse sellealalisi kihlvedusid? Kas on vanasti olnud võistlusmänge üksikute külade vahel? Mida mäletatakse endistest kohalikest jõumeestest?

67. Tõstmine: kivi, kaalupomm ja alasi tõstmine, vankriratta („tsõõri“) tõstmine, mehe tõstmine jalust, hobuse tõstmine jne. Millised on olnud tõstmise üksikud astmed („tuul alt lasta“, põlvini või rinnuni tõsta, ühe või kahe käega üles ajada jne.)?

68. Vedamine: sõrme (sõrmkoogu, hangu) vedamine; vägipulga (kaika, väekaika, pulga) vedamine; kassiluuri (kassinooda, kassikoogu, peniköödsa) vedamine, härja vedamine.

69. Maadlemine (võitlemine, rabelemine): sülitide ja käsitide maadlemine, rinnust rabelemine, püksivärvlist rabelemine, üle pea viskamine ja igasugu muud maadlusvõtted ja „tiirud“.

70. Mustlasmaadlus, juudimaadlus, põialöömine, jalakoogu vedamine.

71. Teomehe eksami tegemine, looga alt läbi tükkimine, kubjakepi proov, rätsepa eksam, rebase rihmad, linnu paelad, saksamaa rebase püüdmine, kiisa püüdmine, laeva pööramine jne.

72. Tasakaaluharjutusi: kepi, teiba või reha hoidmine peo peal, sõrmeotsal, nina- ja lõuaotsal, tooli tõstmine jalast jne.

Sõrme vedamine (Puhja).

73. Milliseid hüppemänge või -arjutusi on vanasti olnud? Näit. hüppamine üle hargi, üle mehe, üle hobuse jne.

74. Kas on võisteldud ujumises? Kas on olnud vees mängitavaid mänge? Millal on peetud suplust või ujumist tervislikult eriti kasulikuks? Kas on olnud erilisi kombeid vette minnes, et hoiduda haigustest ja õnnetustest?

75. Hundiratta viskamine, juurekaku tegemine, kuhja (külakuhja) tegemine (sõira vajutamine, liharõuk), leiva ahju viskamine, räime küdsätamine, tamme istutamine või kasvatamine, raha ülesvõtmine suuga, suuandmine seinale (selili olles), saksa-maa konn, soola mõõtmine või kaalumine, lõnga kerimine jne.

76. Karkudel käimine ja võistlemine (millised olid kargud?), kukesõda (ühel jalal hüpates), ratsasõda (üksteise kaela peal istudes) jne.

X. Pandilunastamismänge.

77. Missuguste mängude juures võetakse pante? Mida pandiks antakse? Kuidas pante lunastatakse? Missugused pandilunastamismängud on mõeldud ainult üksikutele, missugused kõigi pantide ühiseks lunastamiseks? Kirjeldada kõiki kohalikke pandilunastamismänge ja -nalju.

78. Ahju vaderiks palumine, ahvi tegemine, armsama suudlemine, armujutu ajamine, heinakoor-mate vedamine, juudipiibli lugemine, kuradi välja-kutsumine, kuu kaalumine, maa kündmine, pipra tagumine, postimehe tegemine, silla tegemine, surnu suudlemine, sõrmuse kuldamine, taevatähtede uuri-mine (teleskoobi tegemine), tuvikeste söötmine, tünni vitsutamine, uuri kuldamine jne.

79. Tuua väljast 5 (7, 19) valet ja 5 (7, 10) õiget ~ õigust ~ tõtt, tuua aastase lapse (~ härja) pea, tuua aasta-pikkune kasv, tõsta neli jalga taeva poole, pea peal püsti seista ~ tantsida, pea jala alt läbi panna jne. Kuidas täidetakse neid ja muid sedalaadi ülesandeid?

XI. Kaardimänge.

80. Milliseid kaardimänge on mängitud vanasti ja milliseid mängitakse praegu? Mis mängu on mängitud raha (või muude asjade) peale? Kuidas raha maksti? Kas on olnud omatehtud mängukaarte? Millised need olid?

81. Kus ja millal harilikult kaarte mängiti? Millal oli kaardimäng keelatud? Kas on olnud mingisuguseid erilisi võtteid või kombeid selleks, et kaardimängus võita? Kas on peetud ebasoovitavaks vahetada kaardimängul raha või istekohti?

82. Kuidas on kohalik kaardimängu terminoloogia? (Trump ~ tromp ~ koosõr, mast, maa, leht, troega, saba~hännakandja, turak, pank, ette käima, katma ~ tapma, pistuleht, äss, kuning ~ kuningas, soldat jne.) Kuidas üteldi nende kohta, kes kaotasid või ei saavutanud ainustki „silma“?

Kuidas kutsutakse niisugust mängu?

83. Kirjeldage üksikuid kaardimänge, nagu: Bismark, eesel, hernevaras, joker, kakskümmend-

üks, kaselodu, kimbu-turakas, kolmlehte, koõn, ko-pika koõn, kluusti mæng, kruugavoi, kuninga m., kupki, kuuskümmendkuus, kuuslehte, küsimismæng, lammas ~ saaskopp; leidmine, linna (mõisa, Riia) põletamine, läti tutt, marjas, must-Peeter, mölder-Mats, mutt, oma trump, paaristurakas, passianss, pols-pass, pada-Leenu, põrsasaba, sibi, siga, süstakorku, tikumæng, trinka, vale-turak, ventsel, vilukas, viislehte jne.

XII. Väiksemate laste mänge.

84. Mis mänge on väiksemail lastel, kus nad aimavad järele vanemate inimeste töid ja toiminguid? Näit. hobune ja ajaja, ratsutamine kepphobusel, karjahoidmine, kassi m., koera m., kana m., nukkudega mängimine jne.

85. Missuguseid mänguloomi („hobused“, „lehmad“, „lambad“, „sead“ jne.) ja muid mänguasju on tarvitusel? Millised need on ja kust neid saadakse? Milliseid mänguasju teevad lapsed endile ise?

86. Milliseid peitemänge lapsed mängivad? Näit. trihvaater, rihvaader, trihvaat, peitus, paalka viskamine jne.

87. Kas on tuntud mæng maasse pistetud oksliku kepiga, mida mööda tõstetakse konksukesti ülespoole? Kuidas seda mängitakse ja kuidas on selle nimetus? (Linna sõitmine, Riiga minek, taeva-redel jne.)

88. Mis mänge mängitakse väikeste kivikestega, neid üles visates ja kinni püüdes? (Näit. nipi m., nipki m., viiskivi, liikumata viiskivi, müts, vahetus, kull, pesu, kassipüks, kümmekivi, pastal, kahteistkümmne mæng jne.) Millised olid mängukivid?

Mitme kiviga mängiti? Kas oli vahel keelatud kividega mängida või kive taskus kanda? Mis pärast?

89. Milliseid mängu mängitakse ühel jalal hüpates („keksmängud“)? Näiteks: kast, keks, kekskast, inimene, pambu-Peedu, lennuk, tigu, üks-kaks ja teisi. Lisatagu jooniseid mänguplatsi jaotusest!

90. Milliseid mängu mängitakse paberil või tahvilil? Näiteks: seasaba, kottiajamine, sätski, trips-traps-trull, korstnapühkija, siga, poomine, pesupesemine, linnapõletamine, laevade pommitamine, tibuni mäng jne.

91. Milliseid mängu mängitakse vanade kirjutussulgedega (sulemäng, sulitsemine), kompvekipaberitega (osav tabaja, kõpslendu), rahaga (kull ja kiri, koõn, peõn-koõn, trimpa) ja noaga (mürgiviskamine, maake söömine, väitse mäng)?

92. Milliseid mängu mängitakse nõõriga? Näit.: kassikangas, nõiasõlme harutamine, mitmesuguste esemete nõõrist välja võtmine jne.

93. Kas mängitakse kasteheintega, mõne taime lehtede või okstega? Kas tehakse neist mänguasju? Näit.: sõjamäng (kasteheintega), sõjameestega taplemine, härja puseldamine, saksa saan jne.

94. Milliseid mänguasju tehakse paberist? Näit.: viskenool, pääsuke, kana, lõõts, tuulehiir jne. Kuidas neid tehakse?

95. Milliseid omatehtud mänguriistu, pille ja vilesid on lastel? Millest neid tehakse ja kuidas kutsutakse?

96. Milliseid vigureid ja nalju tehakse teadmatutega? Näiteks: Riia (Tartu, Võru, Peter-

huri) linna (turu) näitamine, pussnoa tegemine, härja jootmine, tiigi kuivatamine jne. „Kuidas jänes jookseb vastu mäge?“ — „Kuidas mulk mäest alla sõidab?“

97. Kas on tuntud vaiki mis mänge, nagu „Muiste oli moor ja mooril oli vaar...“, „Üts tule mõisa poolt kateratta tsõõriga“ jne.

Mis muid mängu veel lastel on olnud? Näit.: riitraat (riidekraat), pöö pant, jätis, lestapaar, mustmees, kivikuningas, tuul ja vihm, tõtt vahtima jne.

XIII. Mitmesuguseid muid mängu ja nalju.

98. Missuguseid mängu on vanasti mängitud õitsil olles? Näit.: luuri vedamine (päitsetega), kohvikeetmine, puskari kõrvetamine, võipataku põletamine, kübarate varastamine, „piho peijo ajamine“ jne. Mis nalju tehti nendega, kes olid esmakordselt õitsil? Mida tehti nendega, kes olid väga unised ega tahtnud õigel ajal üles tõusta?

99. Mis mängu ja nalju on vanasti olnud pulmades? Missugused neist olid ühenduses rahakogumisega? Kellele sai kogutav raha?

Näiteks: arstimine, aadrilaskmine ~ verelaskmine, kuppude panemine, vihtlemine, habemeajamine, kanepi kolkimine, jahvatamine, rehepeksmine, nekrutivõtmine, laada ja turupäeva pidamine, kohtumõistmine, sant ja eestvedaja, kuhjategemine, seasöötmine, härjatapmine, jandali tantsimine, ilma viguri näitamine, pruudipärja mängimine jne.

100. Kas teatakse niisuguseid nalju, et uus teinija või keegi muu teadmatu saadeti külast otsima mingisugust eset, mida üldse pole olemas, ja mis puhul seda tehti?

Näiteks: roopuu ehk vasikasaba kakkamise puu

otsimine (kui vasikaid tapeti), verekapa (veremolli)
otsimine (kui kangast maha lõigati), heinakuhja
sirkli otsimine, vorstipaine (paenepakk, paenetus),
tuulesõel, tuulevile, must nühk, seakõrvalusikas jm.

*

Rukki sitikas (mäng rukkilõikuse lõpul). Kas tuntakse?

101. Milliseid omavahelisi pidusid või mängu-
õhtuid on sealseil külanoortel olnud vanemal ajal?
Kus ja kuidas neid on peetud?

Mida mäletatakse muistsetest mängutubadest,
kildsaunast (kiltsannast), istmas (istmah) käimi-
sest, kirmaski pidamisest jne.?

102. Kas ja kuidas peetakse praegu külanoorte
omavahelisi olenguid (külapidusid)? Millal pee-
takse? Mida seal tehakse. Kes neid korraldab?
Kes võtab neist osa? Kuidas on niisugust pidude
kohapealne nimetus?

103. Kas on mængitud (kas mængitakse) eri-
mænge mõningate tööde lõpul või talgudel? Näit.:
sõnnikuveo, heinatöö, rukkilõikuse, linakitkumise
j. t. tööde puhul.

104. Kuidas kutsutakse rahvamænge kohalikus
keelemurdes (mæng, ilu ~ ilo, lõbu, nali, vigur ~
vikur)?

R. V.

23. XI 34.

Märkuste jaoks.

1
A-14811